

ВЕК НА НЕПОВТОРЛИВОТО МАКЕДОНСТВУВАЊЕ

(Валентина Миронска Христовска, Македонското прашање во 19 литературен век, Институт за македонска литература, Скопје, 2009)

Васил Тоциновски

Новиот труд на Валентина Миронска Христовска насловен **Македонското прашање во 19 литературен век** претставува значајно исчекорување и траен вредносен резултат на овој вреден и педантен, аналитичен и систематичен истражувач на секако најплодотворното, но во истовреме и најпротивречното столетие на македонствување. Иако помалку задоцнето со препрекувањата од историјата макеа, тоа ги раздипли и ги потврди сите подрачја од македонското духовно и материјално богатство, неговите дарби и знаења, па со сопствениот труд и резултати влезе и ги избори сопственото место и значење во големото семејство на европските културни народи. Тоа ни малку не беше случајно, ниту пак се некакво чудо, туку дојде како неминовност од долгорочната и стратешка битка за изборување на сопствените национални и социјални права и слободи. Мислата и смислата да се биде свој на своето во сите недоразбирања, недоречености и противречности како логика на еден забрзан национален и културен развој само ќе ја подотвори потоа големата врата од историската вистина на првата половина на 20 век кога и ќе биде заорана најдлабоката бразда во конституирање и афирмација на македонската национална мисла. Миронска Христовска е еден од ретките, но меѓу одбраните истражувачи на овој период од македонската опстојба и непокор. Овие наши редови на одреден начин претставуваат можно резиме за темите и мотивите во трудот кој претставува нов вредносен влог за македонската книжевна наука, а авторката само ја потврдува како нејзин даровит истражувач и зналец.

Трудот го составуваат две целини. Во првиот дел се поместени книжевно-историски студии, а во вториот дел критичарски анализи на одделни автори и дела. Станува збор за автор чии книги се осмислен и заокружен проект, оттука тие секогаш биле и остануваат интерес и задоволство и за научникот и за вистинскиот читател. Двете поглавја можат да се читаат како одделни книги, но во истовреме тие претставуваат и една цврста хомогена целина. Најгорливото македонско прашање по наше согледување не е само историско, научно елаборирање, туку и наша грда реалност која бара активна позиција а кои прекрасо со суптилна есеистичка анализа го преокупираат интересот на Миронска Христовска. Така во нејзината постапка со апсолутно право им

дава важност само на историските документи, зашто историската вистина не ги признава емоциите, а тие пак по правило се здодевни и неинтересни сами по себе, а авторката во својот потход им вдахнува живот. Само така по наше мислење минатото може да се доградува и пресоздава, да се актуелизира, а за читателот да биде примамлива лектира. А таа пак како историско искуство била и останува ука и поука.

Пресвртница во развојот на средновековната литература направил Дамаскин Студит од Солун кој во 16 век, го вовел во книжевна употреба говорниот јазик. Неговиот зборник **Скровиште** (1558) извршил револуционерна улога во културната историја на балканските народи и во будуњето на националната свест. Станува збор за авторка која е приврзаник на тезата за традицијата и континуитетот на македонската книжевност, па така студијата **Дамаскинарските одгласи во 19 век** би рекле, претставува вистински и вредносен увод во темата. Самобитноста и афирмацијата на македонското прашање се потврдуваат и преку етнографските интереси на знаменитиот Петар Драганов. Ниту една појава не е инцидентен пример, вон од севкупното опстојување и дејствување на светот, зашто едно национално прашање или една национална литература се одраз на збиднувањата во еден поширок општествен и цивилизациски контекст. Маѓунационалната комуникација низ архивски истражувања авторката ни ја нуди во текстот за **Интересот на Евтим Спротранов за хрватската литература** со преводот на поемата **Смртта на Смаил ага Ченгиќ** од Иван Мажураниќ. Обидот за препев на ова значајно дело ја има потребата токму од универзалните значења и димензии на книжевноста на кои инсистира Мажураниќ, а тоа се правдата и карактерот за здраво народно битие. На оваа взаемност и е посветен и текстот за **Улогата на хрватските мецени во афирмацијата на македонската просветителска мисла**. Балканската и поширока книжевна соработка и нејзините влијанија се проследуваат и низ **Македонско-српските просветителски врски** и со **Улогата на Русија во објавувањето на Зборникот на браќата Миладиновци**.

Во студијата **Рефлексиите на историските настани во творбите на македонските преродбеници** се проследува едно од најрелевантните прашања на односот меѓу историјата од една и литературата од друга страна. За македонската практика тие релации имаат и посебно значење во време кога литературата меѓу другото, е и слика од животот на народот а тоа ќе рече оти таа прераснува во своевидна негова историска читанка. Опстојно и умело тоа се прави со творештвото на Григор Прличев, Рајко Жинзифов, Евтим Спротранов, Наум Миладинов, Кузман Шапкарев, Јордан Хаџи Константинов Цинот, Ѓорѓи Пулевски, Марко Цепенков, Никола Македонски, Димитрија Чуповски, Спиро Гулапчев, Војдан Чернодрински, Трајко Китанчев и Петар Поп Арсов. Автори кои го исполнуваат и го осмислуваат македонскиот 19 век. Во посебен текст се проследуваат животните и творечки врвици на знаменитиот Трајко Китанчев, една од најпротивречните личности на векот, но несомнено наспрема сите недоразбирања, со ништо не можат да се намалат и омаловажат неговите македонска љубов и приврзаност. На патот и на **Македонското просветителство - транзиција кон граѓанската свест** се потврдуваат егзистенцијалните категории на бесмислата, минливоста и апсурдот. Затоа постои научникот да ги одмери, да ги препроверува, и превреднува, ако е потребно и да ги помирува историските недоумици.

Македонското прашање е мисла која постојано се испишува во текстовите на Валентина Миронска Христовска како грижник за минатото и за иднината на својата татковина. Тоа е библиско прашање за библиска земја, порачува, или поточно инсистира да се биде свој и **да се знае вистината и да се сака би додале**, со аналитички разглед за македонското прашање во литературниот 19 век. Притоа ни нуди нови аргументи за литературните творби од 19 век како одраз на македонскиот идентитет, за нејзиниот љубим автор Евтим Спространов како афирматор на македонскиот јазик, или пак задржувајќи се на заборавениот текст **Македонско востание** од Никола Н. Македонски од страниците на почетоците на македонската драма. Вечното би рекле, траење на македонската трагедија и нејзиното чекорење низ времињата се следи и во неповторливиот подвиг на гемиџиите со чинот на саможртвата како казна или како морален чин, до прогонот на Македонците во романите на Ташко Георгиевски со новата војна на национално истребување од вековните туѓи интереси и пропаганди кон Македонија.

Критичарските ангажмани на Валентина Миронска Христовска, тие се исто така реткост во одамна мртвата македонска книжевна критика, искажана вистина од нејзиниот родоначалник Димитар Митрев, се свртени кон дела во кои се обработуваат одделни процеси, појави и движења, автори и дела од македонскиот 19 книжевен век. Високо ги вреднува избраните дела на класиците на македонскиот 20 век, Харалампие Поленаковиќ и Гане Тодоровски. Знаењата за поставената тема впечатливо се потврдуваат низ мозаикот од теми како што се **Славјанско - Македонската општа историја** на Ѓ. М. Пулевски, подготвена од Блаже Ристовски и Билјана Ристовска-Јосифиовска, за феноменот на автобиографијата низ трудот на Наташа Аврамовска, или пак за преводите на македонскиот 19 книжевен век од Васил Тоциновски, како впечатлива активност на книжевна комуникација, односно приопштување и вградување на дела од една во друга културна и јазична средина. Поетскиот гениј на македонскиот 19 век се толкува низ разгледот **Две книги за духовната вертикала - Григор Прличев** со монографиите на Гане Тодоровски и на Анастасија Ѓурчинова.

Творечките ангажмани на Гане Тодоровски се вреднуваат низ книгите за Џинот и за Рацин со студии за животот и дејноста збогатени со избор од нивното творештво. Истражувањата на Васил Тоциновски за Македонскиот литературен кружок во Софија (1938-1941) во **Возбуда по зборот** и за дводомните писатели во **Пролетни бури**, се можност да се актуализираат прашањата за организираното книжевно дејствување на македонските автори и интелектуалци и за припадноста на еден автор во резултатите на две и повеќе национални книжевности.

Валентина Миронска Христовска и со својот нов труд за **Македонското прашање во 19 литературен век** се потврдува како доследен истражувач и зналец на традицијата и континуитетот на македонската книжевност. Таа не е само автор со сопствен концепт кој се создава низ долгорочна и системна работа. Таа во истовреме е меѓу ретките македонски истражувачи кои знаат да се нурнат во архивските богатства и оттаму на светлината од денот да се извлечат и да се афирмираат значајните и вистински вредности. Чувството за селективност, тоа само по себе ја подразбира и правичноста како етичка мерка, на нејзините анализи и синтеси им даваат знак на веродостојност и на валидни заклучоци и оценки за поставената задача. Отворено и искрено според

народната мудрост, авторката никогаш не се пристеснува а да не ги даде сопствените размисли и заклучоци, значи она што било на ум излегува на друм. Нештата од минатите времиња, нештата кои и припаѓаат на историјата таа би рекле, неуморно ги актуелизира и луцидно ги наметнува за позиција на наш активен однос кон нив. Убавиот стил и јазикот книгата ја прават примамливо четиво.